

Alan Żukowski

ORCID: 0000-0002-4724-2942

Uniwersytet Wrocławski

Centrum Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej

<https://doi.org/10.19195/1733-5779.41.10>

Czy przypadek Urgendy jest do powtórzenia w Polsce? Refleksja społeczno-prawna

JEL Classification: K32, K33, K38, K39, K41

Słowa kluczowe: strategiczna litygacja, prawo sądowe, nowe ruchy społeczne, sprawa Urgendy, ClientEarth, studia społeczno-prawne

Keywords: strategic litigation, case law, new social movements, Urgenda case, ClientEarth, socio-legal studies

Abstrakt: Głównym celem artykułu jest ustalenie, czy przypadek Urgendy jest możliwy do powtórzenia w Polsce. Niniejszy artykuł składa się z trzech części. W pierwszej zrekonstruowano sprawę Urgendy jako przyjazną klimatowi litygację strategiczną. W drugiej części przeanalizowano dotychczasowe litygacje strategiczne dotyczące klimatu w Polsce. W ten sposób nakreślony został kierunek ewolucji omawianego trendu społeczno-prawnego. Ostatnia część to społeczno-prawna refleksja nad możliwością powtórzenia modelu sprawy Urgendy w Polsce.

Is the Urgenda case replicable in Poland? A socio-legal reflection

Abstract: The main aim of the article is to determine whether the Urgenda case is replicable in Poland. This article is divided into three parts. Firstly, the Urgenda case is reconstructed as climate-friendly strategic litigation. The second part analyzes previous climate strategic litigations in Poland. Thus, it outlines the direction of the evolution of the discussed socio-legal trend. The last part is a socio-legal reflection on the possibility of repeating the model of the Urgenda case in Poland.

Wprowadzenie

Zmiany klimatyczne pozostają nieustannym przedmiotem debat oraz głównym wyzwaniem globalnym, które oczekuje społeczno-prawnego odniesienia. Ochrona planety przed zmianami klimatycznymi wymaga globalnego powstrzymania

procesu wymierania spowodowanego przez człowieka, procesu, który określa się jako antropoceniczne wymieranie lub katastrofę klimatyczną¹. Ponadto takie działania powinny opierać się na sprawiedliwej transformacji, czyli uwzględnieniu możliwych oczekiwań społecznych.

W 2014 roku Ban Ki-Moon określił zmiany klimatyczne jako największe zagrożenie przyszłości oraz doskonałą okazję do wspierania dobrobytu, bezpieczeństwa i lepszej przyszłości dla wszystkich². Z tego względu należy skoncentrować się na aktualnej formie podejmowania wyżej wskazanego zobowiązania. Celem jest lepsza przyszłość, do której prowadzi społeczne przeciwdziałanie katastrofie klimatycznej. Właśnie formą takiego przeciwdziałania oraz wzrastającym trendem społecznym jest klimatyczna litygacja strategiczna.

Niniejszy artykuł wychodzi od refleksji nad specyfiką klimatycznej litygacji strategicznej podjętej przez proekologiczną holenderską fundację Urgenda. Sprawa Urgendy jest wyjątkowa w skali globalnej, gdyż sąd pod wpływem argumentacji społecznej zobowiązał formalnie rząd suwerennego państwa do podjęcia ambitniejszych polityk klimatycznych. Głównym celem rozważań jest ustalenie, czy przypadek Urgendy jest możliwy do osiągnięcia w Polsce. Artykuł składa się z trzech części. Pierwsza rekonstruuje pojęcie przypadku Urgendy jako działania będącego klimatyczną litygacją strategiczną. Druga jest analizą dotychczasowych klimatycznych litygacji strategicznych w Polsce oraz prognozą kierunku ewolucji omawianego trendu społeczno-prawnego. Ostatnia część jest społeczno-prawną refleksją nad możliwością powtórzenia przypadku Urgendy w Polsce.

Sprawa Urgendy

Wskazanie, że Urgenda jest holenderską fundacją, która koncentruje się na polityce klimatycznej oraz edukacji społecznej, byłoby zbyt formalistyczne. Jednocześnie uznanie jej za nowy ruch społeczny³, który łączy ludzi ponad podziałami politycznymi ze względu na zobiektywizowany cel, jest tylko częściowo poprawne. W niniejszej części artykułu Urgenda zostanie określona jako społeczna idea, której działania zaowocowały zmianą społeczno-prawnego myślenia o katastrofie klimatycznej. Cele niniejszej części to ustalenie społecznych oraz naukowych podstaw dla powstania Urgendy, refleksja nad specyfiką klimatycznej litygacji strate-

¹ W.J. Ripple *et al.*, *World Scientists' Warning to Humanity: A Second Notice*, „BioScience” 67, 2017, nr 12, s. 1026–1028.

² Komentarz Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych podczas Klimatycznego Szczytu Liderów w 2014 roku, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2014-04-11/secretary-generals-remarks-climate-leaders-summit> (dostęp: 20.12.2021).

³ Por. M. Wiewiorka, *The resurgence of social movements*, „Journal of Conflictology” 3, 2012, nr 2; M. Maffesoli, *The Time of the Tribes. The Decline of Individualism in Mass Society*, London 1996.

gicznej podjętej przez holenderską fundację oraz ustalenie społeczno-prawnych konsekwencji, które pozwolą określić, czym właściwie jest przypadek Urgendy.

Ambitne plany polityczno-prawnej integracji europejskiej zostały zapoczątkowane w Maastricht przez podpisanie Traktatu o Unii Europejskiej⁴. Kierunek oraz zakres modelu polityczno-prawnego zjednoczonej Europy były przedmiotem sporów, które wydawały się idealnym tematem debaty akademickiej. W takim kontekście dojrzał pomysł holenderskich naukowców zorganizowania interdyscyplinarnego projektu badawczego, który miał odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób różnorodność oczekiwanych polityk ekologiczno-społecznych dla poszczególnych regionów Europy może rozszerzyć i pogłębić integrację Unii Europejskiej⁵. Wyniki projektu opisywały wizję Europejskiego Eksperymentalnego Ogródu oraz zostały przedstawione w książce⁶ opublikowanej w 2005 roku, która stała się inspiracją dla studenckich grup badawczych, młodych naukowców oraz klimatycznych aktywistów.

Europejski Eksperymentalny Ogród był propozycją zestawienia społecznych trendów za pośrednictwem metod opartych na uczestnictwie obywateli wybranych państw członkowskich w celu ustalenia wspólnej podstawy dla porównania zgromadzonych danych. Badacze założyli trzy podstawowe scenariusze rozwoju zielonej Europy⁷. Pierwszy scenariusz koncentrował się na potędze gospodarki opartej na wiedzy (*Knowledge is King*) oraz analizował ekonomiczne konsekwencje wpływu usług i gospodarki opartej na wiedzy na wzrost konsumpcji. Drugi scenariusz zakładał gwałtowną transformację (*Convulsive Change*) oraz badał wpływ rygorystycznej polityki klimatycznej. Szczególne miejsce zajęła w tym przypadku refleksja nad skutecznością polityki klimatycznej w stymulowaniu potencjału społecznego po odejściu od węgla. Ostatni scenariusz zakładał, że duże jest piękne (*Big is Beautiful*), oraz opierał się na globalizacji i liberalizacji zielonego rynku — kosztem tradycyjnego rolnictwa oraz rozwijających się gospodarek krajów aspirujących do Unii Europejskiej. Ogólna konkluzja wskazywała, że żaden z tych scenariuszy nie gwarantuje optymalnej zielonej drogi integracji dla Europy. Jednak połączenie wszystkich scenariuszy doprowadzi do ustalenia sposobu sprawiedliwej transformacji energetycznej, która uwzględni istniejące w Europie różnice. Transformacja polegałaby na sprawiedliwej integracji ekonomii, środowiska i wiedzy⁸.

Dwa lata po wydaniu książki, pod patronatem autorów, zarejestrowano fundację na rzecz zrównoważonej polityki sprzyjającej ochronie klimatu pod nazwą

⁴ Traktat o Unii Europejskiej, Luksemburg 1992.

⁵ Projekt VISION, w ramach IV Programu Ramowego Unii Europejskiej — Program Badań nad Środowiskiem i Klimatem.

⁶ S. Rothman, J. Rotmans, B.A. van Asselt, *Scenario Innovation: Experiences from an Experimental Garden*, London 2005.

⁷ *Ibidem*, s. 104–130.

⁸ *Ibidem*, s. 138–160.

Urgenda. Fundacja przyjęła agendę opartą na wskazaniach z książki, dzielącą zasadnicze cele na trzy etapy⁹. Pierwszy miał trwać do 2020 roku oraz zakładał współpracę w ochronie klimatu za pośrednictwem promocji polityk integrujących Unię Europejską. Drugi miał przed 2030 rokiem określić polityki unijne sprzyjające nieustannej poprawie jakości środowiska. Ostatni etap postulował zrównoważone oraz zintegrowane społeczeństwo obywatelskie w zielonej Europie.

Dotychczasowe rozważania sytuują Urgendę jako ekspercki ruch społeczny, którego otwartość jest uwarunkowana działaniem (naukowym, społecznym, popularyzatorskim, polityczno-prawnym) na rzecz powstrzymania katastrofy klimatycznej. Już intuicyjnie można przypuszczać, że taka forma artykulacji oczekiwań naraża się na hermetyczność przekazu oraz ograniczone oddziaływanie na prawo i politykę. Z tego względu Urgenda postanowiła skonfrontować prawo i politykę przed obliczem sądu.

W 2013 roku Urgenda złożyła w imieniu grupy obywateli pozew przeciwko rządowi holenderskiemu do sądu pierwszej instancji w Hadze. W pozwie tym stwierdziła, że rząd ma prawny obowiązek zapobiegania niebezpiecznym zmianom klimatycznym. Ponadto rozliczalność tego obowiązku odpowiada zakresowi polityk klimatycznych oraz wdrażanych przez rząd rozwiązań przeciwdziałających katastrofie klimatycznej. 24 czerwca 2015 roku zapadł wyrok nakazujący rządowi ograniczyć emisję gazów cieplarnianych o co najmniej 25% do końca 2020 roku (w porównaniu z poziomem z 1990 roku). Orzeczenie zostało dwukrotnie zaskarżone przez rząd oraz podtrzymane — 9 października 2018 roku przez sąd apelacyjny oraz 20 grudnia 2019 roku przez holenderski Sąd Najwyższy¹⁰.

Pomijając szczegółowe rozważania nad treścią poszczególnych orzeczeń, warto skupić się na systematyce orzeczenia Sądu Najwyższego, która wyróżnia trzy podstawowe poziomy konkluzji prawniczej¹¹ — podstawy prawne, specyfikę argumentacyjną i politykę zobowiązań prawnych. Dzięki temu możliwa będzie ocena społeczno-prawnych konsekwencji niewątpliwie oryginalnego orzeczenia.

Podstawę prawną można rozpoznać w kontekście pozytywnym oraz w kontekście negatywnym. Pierwszy wskazuje na złożoność dogmatyczną prawa zmiany klimatu. Z tego względu strona powodowa wskazała ogólne przepisy holenderskiego kodeksu cywilnego oraz szczegółowe regulacje prawa międzynarodowego — wśród nich wymieniono umowy wskazujące konkretne zobowiązania państwa wobec społeczności międzynarodowej¹², człowieka jako podmiotu praw podsta-

⁹ Por. *ibidem*, s. 66–137.

¹⁰ Anglojęzyczne tłumaczenie wyroku holenderskiego Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2019 roku *Królestwo Niderlandów przeciwko fundacji Urgenda* wraz z komentarzem oraz fragmentami poprzednich spraw: A. Nollkaemper, L. Burgers, *Introductory note to the State of the Netherlands vs. Urgenda (Neth. Sup. Ct.)*, „International Legal Materials” 59, 2020, s. 811–848.

¹¹ *Ibidem*, s. 814–818.

¹² Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzona w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 roku (Dz.U. z 1996 r. Nr 53, poz. 238).

wowych¹³ oraz obywateli jako swoistych poręczycieli polityki państwa¹⁴. Drugi, negatywny kontekst podstawy prawnej dotyczy wszystkich ustaw holenderskich, które — ze względu na niewystarczającą zbieżność ze wskazanymi powyżej zobowiązaniami — nie zapewniają prawnych warunków do wdrażania odpowiednich polityk ochrony klimatu.

Wybrana przez Urgendę argumentacja prawnicza jest charakterystyczna dla litygacji strategicznej¹⁵, czyli procesu zainicjowanego w celu zmiany kierunku polityki oraz przekroczenia partykularnych interesów strony powodowej. Jest to metoda trudna ze względu na istotę sporu sądowego, która opiera się na przeciwstawności indywidualnych oraz obiektywnie artykułowanych interesów każdej ze stron. W tym przypadku strona powodowa musiała udowodnić, że jej partykularny interes jest jednocześnie obiektywnym oczekiwaniem społecznym. Obiektywność oznacza powszechnie uznane wartości oraz materializację postulatu sprawiedliwości społecznej. Jednak oryginalność komentowanej argumentacji prawniczej ma charakter wyłącznie retoryczny, gdyż można ją — bez zbędnych rozważań dyskursywnych — wpisać w nurt funkcjonalizmu lub realizmu prawniczego¹⁶. Podstawowym założeniem funkcjonalno-realistycznym jest rozumienie prawa jako efektu decyzji sądu, która tworzy normę na podstawie społecznie doświadczalnego przekonania. Z tego względu sąd powinien uznać za delikt wszystko, co zaprzecza faktom doświadczalnym społecznie. Niewątpliwie takimi faktami są wyróżnione powyżej zobowiązania holenderskiego rządu.

Aspektem powiązanim, a jednocześnie zasługującym na osobną analizę pozostaje polityka zobowiązań prawnych państwa. Jako strona umowy międzynarodowej państwo jest zobowiązane do wprowadzania regulacji wewnętrznych w ramach postanowień tejże umowy. Rolą sądów jest wskazanie rozbieżności między zobowiązaniami prawnymi a wdrożonymi politykami. Jednak sądy nie mogą być prawotwórcą pozytywnym, który inicjuje proces tworzenia prawa. Sprawa Urgendy jest jednoczesnym wzorem oraz przedmiotem krytycznych rozważań akademickich¹⁷. Wyroki sądów holenderskich jasno podkreślały, czego

¹³ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku, zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

¹⁴ Konwencja z Aarhus, właściwie Konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska, sporządzona w Aarhus dnia 25 czerwca 1998 roku (Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 706).

¹⁵ Por. L. Mather, B. Yngvesson, *Disputes, Social Construction and Transformation of the Social & Behavioral Sciences*, [w:] *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*, red. J.D. Wright, Elsevier 2015.

¹⁶ Por. O.W. Holmes Jr., *The Path of the Law*, „10 Harvard Law Review” 457, 1897.

¹⁷ Artykuł podsumowujący debatę w portalu EJIL:Talk: A. Nollkaemper, L. Burgers, *A New Classic in Climate Change Litigation: The Dutch Supreme Court Decision in the Urgenda Case*, <https://www.ejiltalk.org/a-new-classic-in-climate-change-litigation-the-dutch-supreme-court-decision-in-the-urgenda-case/> (dostęp: 10.10.2021).

rząd nie powinien robić — wdrażać polityk, które nie zapewniają realizacji przyjętych zobowiązań. Natomiast zakres regulacji zgodnych z przyjętymi zobowiązaniami pozostaje wyłącznie przedmiotem demokratycznych decyzji w praworządnym społeczeństwie.

W ramach klimatycznej litygacji strategicznej można wyróżnić trzy podstawowe komponenty¹⁸. Po pierwsze, jest to narastająca liczba spraw inicjowanych wokół głównego problemu¹⁹, które opierają się na tych samych lub podobnych podstawach prawnych. Po drugie — dostrzeżenie przez stronę pozwaną negatywnych konsekwencji braku — chociaż częściowego — uznania racji strategicznych powodów²⁰, które pozostają efektem kalkulacji działań w kontekście katastrofy klimatycznej. W końcu, po trzecie — społeczne przełożenie argumentów prawnych na język oczekiwań społecznych. Oznacza to, że klimatyczna litygacja strategiczna ma na celu edukację społeczną oraz kształtowanie nowych norm i wartości społecznych²¹. Ponadto należy zauważyć, że klimatyczna litygacja strategiczna jest, z założenia, elementem spójnego planu społeczno-ekologicznej transformacji, którego realizacja jest programem formalnych lub nieformalnych ruchów społecznych. W efekcie klimatyczna litygacja strategiczna jest punktem wyjścia dla późniejszych regulacji albo formą korekty niedostatecznie ambitnych zadań publicznych zorientowanych na ochronę środowiska²². Sprawa Urgendy spełnia wszystkie wskazane kryteria.

W kontekście powyższych rozważań można określić przypadek Urgendy jako zestawienie konsekwencji litygacji strategicznych inicjowanych przez reprezentantów społeczeństwa obywatelskiego w celu społecznym. Cel jest jawnie określony oraz oparty na społeczno-prawnej agendzie, która wskazuje władzom publicznym oraz społeczeństwu znaczenie ochrony przed katastrofą klimatyczną w świetle ponadnarodowych zobowiązań. W działania korzystające z przypadku Urgendy wpisuje się — zainicjowane przez niemiecki Młodzieżowy Strajk Klimatyczny — orzeczenie niemieckiego Federalnego Trybunału Konstytucyjnego²³. Jego treść nakazała władzom legislacyjnej i wykonawczej każdorazowe uwzględnianie w procesie prawotwórczym uprawnienia przyszłych pokoleń do humanitarnej przyszłości. Warto zauważyć, że — mimo obywatelskiej inicjacji klimatycznych litygacji strategicznych — społeczna partycypacja w ochronie kli-

¹⁸ J. Peel, H.M. Osofsky, *Climate Change Litigation Regulatory Pathways to Cleaner Energy*, Cambridge 2015, s. 9–15.

¹⁹ *Ibidem*, s. 29–34.

²⁰ *Ibidem*, s. 173–218.

²¹ *Ibidem*, s. 221–265.

²² J. Setzer, C. Higham, *Global trends in climate change litigation: 2021 snapshot*, Centre for Climate Change Economics and Policy 2021.

²³ Decyzja Federalnego Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 marca 2021 roku w sprawach połączonych 1 BvR 2656/18, 1 BvR 96/20, 1 BvR 78/20, 1 BvR 288/20, 1 BvR 96/20, 1 BvR 78/20.

matu jest zastępowana przez autorytet i prawomocność decyzji sądowej²⁴. Jednak możliwość wzajemnego uzupełniania się dwóch dyskursów (sądowego i partycypacyjnego) nie jest wykluczona i pozostaje otwartym pytaniem, które będzie podjęte w dalszej części niniejszego artykułu.

Potencjał klimatycznej litygacji strategicznej w Polsce

Rosnącą popularność klimatycznej litygacji strategicznej w Polsce potwierdza różnorodność spraw, które kierują oczy opinii publicznej w stronę ignorowanej w oficjalnym nurcie medialnym²⁵ katastrofy klimatycznej. Ponadto polski dorobek prawny dostarcza wielu instrumentów teoretycznych, które umożliwiają sądom wspieranie obywateli w działaniach na rzecz praw podstawowych. W związku z tym należy opracować typologię polskich litygacji strategicznych. W dalszej kolejności zostaną ustalone warunki wstępne powtórzenia przypadku Urgendy w Polsce.

Cechą charakterystyczną klimatycznej litygacji strategicznej jest powtarzalność sposobu działań prawnych w celu dotarcia do jak największej liczby odbiorców. W ten sposób problem zmian klimatycznych jest ukazywany jako powszechny oraz dotyczący różnych sytuacji. Począwszy od 2018 roku, zainicjowano kilkanaście spraw, które można sklasyfikować jako klimatyczną litygację strategiczną. Każdą z tych spraw wyróżniała szeroka rozpoznawalność strony powodowej lub pozwanej²⁶. W celu uporządkowania trendu należy zaproponować typologię, która ukaże złożoność prawnego ujęcia ochrony planety przed katastrofą. Wobec tego wyróżnione zostaną trzy drogi, które prowadzą do prawnej batalii ze zmianami klimatu: cywilnoprawna²⁷, oparta na polskim prawie ochrony środowiska²⁸ oraz łącząca prawo handlowe²⁹ z regulacjami korporacyjnymi.

Wybór prawa cywilnego był dotychczas charakterystyczny dla osób reprezentujących świat kultury, którzy wskazywali smog jako źródło pogorszenia stanu

²⁴ L. Burgers, *Should Judges Make Climate Change Law?*, „Transnational Environmental Law” 9, 2020, nr 1.

²⁵ Pod tym pojęciem należy uwzględnić oficjalne komunikaty polskiej telewizji publicznej, która od 2019 roku wspominała o katastrofie klimatycznej dwukrotnie, ponadto w kontekście nieinformującym o jej przebiegu i skutkach: <https://www.tvp.info/tag?tag=katastrofa%20klimatyczna> (dostęp: 10.10.2021).

²⁶ Kojzar K., *Nie tylko Grażyna Wolszczak: Jerzy Stuhr, Mariusz Szczygiel i Tomasz Sadlik wygrali ze Skarbem Państwa procesy o smog*, <https://smoglab.pl/jerzy-stuhr-i-mariusz-szczygiel-wygrali-ze-skarbem-panstwa-proces-o-smog/> (dostęp: 10.10.2021).

²⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku — Kodeks Cywilny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1145 ze zm.; dalej: k.c.).

²⁸ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku — Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2020 r. poz. 1219 ze zm., dalej: p.o.ś.).

²⁹ Ustawa z dnia 15 września 2000 roku — Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 505, ze zm., dalej: k.s.h.).

zdrowia, jakości życia lub obniżonego komfortu. Jako wzór obrazujący ten typ spraw zostanie przedstawiona sprawa aktorki Grażyny Wolszczak przeciwko polskiemu Skarbowi Państwa³⁰. Wskazywano dwie równorzędne podstawy prawne. Pierwsza polegała na określeniu związku przyczynowego między bezprawnym działaniem a naruszeniem dobra osobistego opartego na prawie do życia w czystym środowisku³¹. Druga — wykazaniu działania lub zaniechania władzy publicznej, którego niezgodność z prawem skutkuje koniecznością naprawienia lub rekompensaty szkody³². W ocenie sądu wskazywane podstawy prawne były niewłaściwe z uwagi na abstrakcyjność zarzutów. Sąd, rozstrzygając sprawę na korzyść powódki, uznał, że właściwszą drogą byłoby umocowanie roszczeń na podstawie ustawy szczegółowej dotyczącej ochrony środowiska, włączającej do polskiego porządku prawnego dyrektywę unijną, co zaś odpowiada międzynarodowym zobowiązaniom — między innymi Polski — do prowadzenia polityki antysmogowej. Pomijając fakt pozytywnego — z punktu widzenia klimatycznej litygacji strategicznej — rozstrzygnięcia sprawy, należy zwrócić uwagę na prawny trend oddzielania prawa do życia w stanie bezpieczeństwa klimatycznego od otwartego katalogu dóbr osobistych zawartych w polskim kodeksie cywilnym. Uchwała polskiego Sądu Najwyższego³³ jednoznacznie wskazała, że prawo do życia w czystym środowisku nie jest dobrem osobistym. Z tego względu niespełnienie, w szczególności przez władzę publiczną, standardów ochrony klimatu (na przykład jakości powietrza) nie może być podstawą roszczenia o ochronę dóbr osobistych w związku z zagrożeniem prawa do życia w czystym środowisku. Uzasadnienie sądu opiera się na twierdzeniu, że o ile zdrowie jest dobrem osobistym podlegającym ochronie, o tyle — potwierdzony orzeczeniem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej³⁴ — fakt uchybienia ciężącym na Rzeczypospolitej Polskiej zobowiązaniom jakości powietrza nie implikuje uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia konkretnych osób, które to uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia — zgodnie z prawem³⁵ — są konieczne do uznania reżimu deliktowego. W skrócie, Sąd Najwyższy wskazuje na podrzędny oraz abstrakcyjny charakter międzynarodowych zobowiązań państwa do ochrony klimatu, mogący jedynie współtworzyć kontekst dla rozpatrywania potencjalnej sprawy dotyczącej rozstroju zdrowia konkretnej osoby z powodu złej jakości powietrza. Uchwała koncentruje się na pojęciu deliktu, podczas gdy prawdziwy ciężar argumentacji powinien

³⁰ Wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy Śródmieścia w Warszawie z 24 stycznia 2019 roku (sygn. akt VI C 1043/18).

³¹ Art. 23 i 24 k.c. w związku z art. 448 k.c.

³² Art. 417 k.c.

³³ Uchwała Sądu Najwyższego Izba Cywilna z dnia 28 maja 2021 roku (sygn. akt III CZP 27/20).

³⁴ Sprawa C-336/16: wyrok Trybunału (trzecia izba) z dnia 22 lutego 2018 roku — *Komisja Europejska przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*.

³⁵ Interpretacja art. 448 k.c.

oprzeć się na relacji między bezprawnym działaniem (brak konieczności ustalenia wiążę się z prawomocnością wyżej wskazanego wyroku) oraz naruszeniem uprawnienia, które można uznać za składową otwartego katalogu dóbr osobistych. Sąd Najwyższy przekonuje, że jego celem jest precyzyjne określenie relacji między formą ochrony a granicą naruszenia dóbr osobistych. Jednak w praktyce jest to metoda, która czyni rozważania o przestrzeganiu zobowiązań klimatycznych abstrakcyjnymi oraz nie pozwala determinować naukowo potwierdzonych konsekwencji zdrowotnych ignorowania zobowiązań za pomocą języka prawniczego (aktualizacja reżimu deliktowego). Warto podkreślić, że oczekiwanie na fizyczny wpływ zmian klimatu na bezpieczeństwo dóbr osobistych jest tezą ryzykowną w katastrofie klimatycznej. Obowiązująca Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej wspomina kilkakrotnie³⁶ o prawie do ochrony środowiska przez władze publiczne. W czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (gdzie środowisko nie podlegało *expressis verbis* konstytucyjnej ochronie³⁷) Sąd Najwyższy uchwalił, że prawo człowieka do nieskażonego środowiska biologicznego i do zaspokojenia uczuć estetycznych piękna krajobrazu mogą być chronione w reżimie właściwym dla dóbr osobistych³⁸. Z tego względu obecna zmiana na niekorzyść wykładni Sądu Najwyższego jawi się jako fatalny paradoks.

Droga wiodąca przez prawo ochrony środowiska jest szczególnie w stosunku do postępowania opartego na przepisach kodeksu cywilnego³⁹. Jednak samoistną przesłanką procesową jest spowodowanie bezpośredniego zagrożenia oddziałującego na środowisko oraz brak zapewnienia ekologicznej infrastruktury (montaż specjalnych urządzeń lub instalacji)⁴⁰. Rozstrzygnięcie sądowe jednoznacznie określa, że odpowiedzialność aktualizuje się tutaj na zasadzie ryzyka. Każde potencjalne działanie musi być rozważone z perspektywy wpływu na środowisko. Jest to rozwiązanie stworzone w szczególności dla klimatycznych organizacji społecznych, które nieustannie monitorują wpływ przedsiębiorstw branży energetycznej na zmianę klimatu. Prosta konstrukcja przepisu oraz intuicyjne przekonanie o konieczności zabezpieczenia prowadzonych inwestycji nie wpływają na wykorzystanie tej podstawy w praktyce. Procesy oparte na wyżej wskazanych przepisach trwają bardzo długo. Można wyróżnić dwa postępowania oparte na powyższej podstawie prawnej.

Pierwsze zostało zainicjowane 23 września 2019 roku przez organizację zajmującą się prawem ochrony środowiska ClientEarth Prawnicy dla Ziemi przed

³⁶ Art. 5, art. 31 ust. 3, art. 68 ust. 4, art. 74 ust. 1–4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

³⁷ Jedynie art. 70 ust. 2 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalonej w dniu 22 lipca 1952 roku (nie obowiązującej) wskazywał na zobowiązanie państwa do podnoszenia poziomu zdrowotności ludności.

³⁸ Wyrok Sądu Najwyższego Izba Cywilna z dnia 10 lipca 1975 roku (sygn. akt I CR 356/75).

³⁹ Art. 322 p.o.ś.

⁴⁰ Art. 323 p.o.ś.

Sądem Okręgowym w Łodzi. Organizacja wnosiła o ograniczenie emisji gazów cieplarnianych przez największą w Europie elektrownię „Bełchatów”, należącą do spółki PGE Polska Grupa Energetyczna i zarządzaną przez nią. Według obliczeń ClientEarth „Bełchatów” spala rocznie 45 mln ton węgla brunatnego. W ciągu całego funkcjonowania elektrowni przełożyło się to na mniej więcej 1 mld ton dwutlenku węgla. Jest to rezultat o niespotykanej skali w kontekście Europy. ClientEarth zarzuca PGE Polskiej Grupie Energetycznej, że nie przedstawiła żadnego oficjalnego planu zmniejszenia negatywnego wpływu na klimat. Pozew ma na celu podjęcie działań zapobiegających konsekwencjom spalania węgla brunatnego oraz podjęcie działań redukujących emisyjność. Celem jest spełnienie międzynarodowych zobowiązań klimatycznych do 2035 roku oraz ogólnego zobowiązania władz publicznych do ochrony dobra wspólnego, czyli bezpiecznego środowiska naturalnego. Sąd zobowiązał strony do przeprowadzenia negocjacji, które 22 września 2020 roku zakończyły się brakiem kompromisu⁴¹. Należy zauważyć, że sąd odstąpił od wydania konkluzywnej decyzji oraz przeniósł ciężar odpowiedzialności władzy publicznej na rezultat niewiążących rozmów dwóch prywatnych podmiotów.

Drugi pozew został złożony 11 marca 2020 roku w Sądzie Okręgowym w Łodzi przez Greenpeace Polska przeciwko spółce PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna, czyli spółce akcyjnej zależnej od PGE Polskiej Grupy Energetycznej. Podstawowe żądanie dotyczy wstrzymania wszelkich inwestycji w paliwa kopalne i osiągnięcia zerowej emisji gazów cieplarnianych netto z istniejących elektrowni węglowych do 2030 roku. Sprawa pozostaje w toku rozpatrywania⁴². Niniejsza litygacja strategiczna opiera się na metodzie przyjętej w sprawie *Milieudefensie przeciwko Royal Dutch Shell PLC*⁴³ przed sądem holenderskim, skutecznie zakończonej na korzyść konglomeratu klimatycznych organizacji społecznych wyrokiem z dnia 26 maja 2021 roku. Sąd zdecydował o społeczno-prawnym zobowiązaniu przedsiębiorstwa energetycznego do zmiany profilu działalności. Zmiana musi uwzględnić globalną potrzebę sprawiedliwej transformacji. Oznacza to, że zerowa emisja powinna być głównym celem oraz podstawą działania biznesowego przedsiębiorstw energetycznych.

Połączenie polskiego prawa handlowego⁴⁴ oraz regulacji korporacyjnych jest szczególnie ciekawą drogą, która może rozpocząć klimatyczną litygację stra-

⁴¹ Informacje o zakończeniu negocjacji pomiędzy fundacją ClientEarth Prawnicy dla Ziemi a PGE GiEK: <https://www.clientearth.pl/najnowsze-dzialania/artykuly/zakonczyly-sie-negocjacje-pomiedzy-fundacja-clientearth-prawnicy-dla-ziemi-a-pge-giek/> (dostęp: 20.12.2021).

⁴² Komunikat na stronie Greenpeace Polska: <https://www.greenpeace.org/poland/aktualnosci/27697/greenpeace-pozywa-pge-za-zmiany-klimatu-koncern-musi-odejsc-od-wegla-do-2030-t/> (dostęp: 20.12.2021).

⁴³ Wyrok Sądu Okręgowego w Hadze z dnia 26 maja 2021 roku w sprawie *Milieudefensie/Friends of the Earth Netherlands i inni przeciwko Royal Dutch Shell PLC* (ECLI:NL:RBDHA:2021:5337).

⁴⁴ W szczególności art. 422 § 1 k.s.h.

tegiczną zarówno przed sądem, jak i przed organem właściwym do pośrednictwa. Pierwszą opcję ilustruje sprawa fundacji *ClientEarth Prawnicy dla Ziemi przeciwko Enea S.A. z siedzibą w Poznaniu*⁴⁵. Strona powodowa stwierdziła, że przegłosowanie podczas walnego zgromadzenia akcjonariuszy decyzji o budowie elektrowni w Ostrołęce szkodzi interesom ekonomicznym spółki. Za przyczynę wskazano ryzyka finansowe związane ze wzrostem cen emisji dwutlenku węgla oraz globalną konkurencyjnością odnawialnych źródeł energii w zapewnianiu bezpieczeństwa energetycznego. Fundacja jednoznacznie podkreślała, że potencjalna szkoda ekonomiczna jest celowo ukrywana przed udziałowcami przez głównego udziałowca spółki oraz inicjatora budowy elektrowni, czyli Skarb Państwa. Sąd, ogłaszając wyrok unieważniający decyzję o budowie elektrowni, wskazał na szczególne zobowiązanie Skarbu Państwa do udzielania informacji zgodnych z aktualną wiedzą naukową o klimacie. Podobny stan faktyczny miał miejsce w jak dotąd jedynej polskiej klimatycznej litygacji strategicznej w ramach pośrednictwa (*good offices*)⁴⁶. Pośrednikiem był Krajowy Punkt Kontaktowy Organizacji Współpracy Ekonomicznej i Rozwoju, który — na podstawie wytycznych OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych⁴⁷ — miał rozstrzygnąć skargę Fundacji „Rozwój Tak — Odkrywki Nie” na niezgodną z wytycznymi politykę Grupy Kapitałowej Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń S.A. (jej strategicznym udziałowcem jest Skarb Państwa). Główny zarzut, do którego przychylił się Krajowy Punkt Kontaktowy, wskazywał na brak uwzględnienia zakresu objęcia ubezpieczeniami przedsiębiorstw wysokiego ryzyka klimatycznego w raporcie przedsięwzięć niefinansowych przedsiębiorstwa. Ponadto, rozmowy potwierdziły przypuszczenie o szczególnym wsparciu Skarbu Państwa dla wysokoemisyjnego sektora energetycznego. Argumentacja strony odpowiadającej wielokrotnie sprowadzała się do, charakterystycznej dla sprywatyzowanych przedsiębiorstw strategicznych, tak zwanej koncepcji złotej akcji. Należy podkreślić, że zarówno w ramach dorobku prawnego Unii Europejskiej⁴⁸, jak i aktualnych zobowiązań klimatycznych Polski takie podejście jest nieuzasadnione i sprzeczne z interesem społecznym (wymiar publiczny) oraz zasadami współżycia społecznego (wymiar prywatny) w katastrofie klimatycznej.

Wychodząc od proponowanej typologii, należy zwrócić uwagę na fundację ClientEarth Prawnicy dla Ziemi, która w drugiej połowie 2021 roku przedsta-

⁴⁵ Wyrok Sądu Okręgowego w Poznaniu IX Wydział Gospodarczy z dnia 31 lipca 2019 roku (sygn. akt IX GC 1118/18).

⁴⁶ Notatka z monitoringu przeprowadzonego przez KPK OECD w sprawie dotyczącej Grupy PZU S.A. założonej przez Fundację „Rozwój Tak — Odkrywki Nie” Warszawa, 18 lutego 2021, <https://www.gov.pl/attachment/67d3e088-6ec9-4918-967f-5dcfd8c56a26> (dostęp: 10.10.2021).

⁴⁷ 2011 Update of the OECD Guidelines for Multinational Enterprises, <https://www.oecd.org/daf/inv/mne/oecdguidelinesformultinationalenterprises.htm> (dostęp 10.10.2021).

⁴⁸ Por. A. Bodnar, *Nie każda złota akcja jest złota*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2003, nr 3, s. 41–45; oraz wyroki C-367/98, C-483/99, C-503/99.

wiła spójny plan jednoczesnego przeprowadzenia kilku litygacji strategicznych nawiązujący do działań Urgendy oraz ukazujący złożoność problemów społeczno-prawnych wynikających z braku gwarancji ochronnych dla środowiska. Punktem wyjścia była kampania informacyjna #KlimatNaszaSprawa⁴⁹. Celem była reprezentacja przed sądem pięciu obywateli, kierujących się różnymi motywacjami, którzy zdecydowali się walczyć o sprawiedliwość klimatyczną przed sądami. Wśród przyczyn niniejszych litygacji należy wskazać postępującą suszę, która nie pozwala przedsiębiorcy hodować borówek i jagód, brak edukacji o katastrofie klimatycznej i ekobójstwie wśród uczniów, nieustanne pożary w okolicach domu powoda, obawę o bezpieczną klimatycznie przyszłość pięcioletniego syna, wyniszczanie działalności agroturystycznej przez brak właściwego zarządzania gospodarką wodną. Ponadto, każdy z inicjatorów litygacji strategicznej oczekuje działania władz publicznych na rzecz ochrony przed katastrofą klimatyczną. Podstawami prawnymi niniejszych spraw są te same źródła prawa co w przypadku sprawy Urgendy (jedynie zamiast holenderskiego kodeksu cywilnego zastosowanie ma polski). Szczególnym założeniem procesu jest chęć przywrócenia społeczno-prawnej debaty nad znaczeniem dóbr osobistych w ramach prawa do ochrony klimatu przez władze publiczne. Warto podkreślić, że Polska jest zobowiązana z tytułu tych samych norm prawa międzynarodowego, na które wskazywała rządowi holenderskiemu Urgenda.

Należy zauważyć trzy argumenty teoretycznoprawne sprzyjające powtórzeniu przypadku Urgendy w ramach omawianej inicjatywy polskiej fundacji. Jeśli założyć, że norma prawna jest pochodną interpretacji tekstów prawnych, widoczna staje się luka tetyczna między polskim prawem wewnętrznym a międzynarodowymi zobowiązaniami do ochrony klimatu. W takiej sytuacji niezaprzeczalną rolą sądów jest wskazywanie na braki systemowe w ramach normatywnych regulacji oraz nakazanie władzom publicznym uzupełnienie tych braków, pasującą kontekstualnie, instytucją⁵⁰. Kolejną propozycją jest bezpośrednie stosowanie konstytucji przez sądy. Wśród wcześniej wspomnianych trzech artykułów trzeba wyróżnić normę z art. 74, która stanowi o zobowiązaniu władz publicznych do ochrony środowiska oraz zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego. Dogmatyczna teza o programowym charakterze tej normy wydaje się nieaktualna w związku z art. 9, który zobowiązuje Polskę do przestrzegania wiążącego prawa międzynarodowego. Ostatni argument wywodzi się z rozstrzygnięcia pytania prejudycjalnego zadane przez Wysoki Trybunał Sprawiedliwości Anglii i Walii⁵¹. Trybunał Sprawiedliwości Unii

⁴⁹ Agenda medialna inicjatywy #KlimatNaszaSprawa w portalu Noizz.pl, <https://noizz.pl/klimatnaszasprawa> (dostęp 10.10.2021).

⁵⁰ Z. Ziemiński, *Teoria prawa a polityka i zasady legislacji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 56, 1994, z. 4, s. 45–46.

⁵¹ C-201/02: wyrok Trybunału (piąta izba) z dnia 7 stycznia 2004 roku na wniosek Deleny Wells przeciwko Sekretarzowi Stanu ds. Transportu, Samorządu i Regionów — wniosek o wyda-

Europejskiej podjął próbę ustalenia konsekwencji relacji prawnie horyzontalnych (niedotyczących podmiotów władzy publicznej) w sytuacji nieuregulowania prawem wewnętrznym nieskutecznego bezpośrednio zobowiązania ponadnarodowego. Rozstrzygnięcie stanowiło o szczególnym zobowiązaniu państwa do gwarancji skuteczności norm ponadnarodowych, na które to państwo się godzi⁵².

Problemy z powtórzeniem przypadku Urgendy w Polsce

Argumenty, które zostaną podjęte w niniejszej części, można podzielić na prawne oraz społeczne.

Z perspektywy argumentacji prawniczej inicjatywa ClientEarth Prawnicy dla Ziemi może zwiększyć liczbę wygranych spraw klimatycznych o pięć. Jednak przypadek Urgendy zakłada przede wszystkim responsywność władzy publicznej. Responsywność opiera się na akceptacji ustalonej agendy oraz interpretacji prawa w zgodzie z nią. Takie uzasadnienie ma charakter abdukcyjny. Założenie o konieczności ochrony klimatu pozwala wskazać takie wartości prawa, które ukazą proklimatyczny potencjał podstaw prawnych w ramach przyjętej typologii. Jednak proces stosowania prawa ogranicza się do rozpoznania sytuacji aktualizującej zastosowanie określonej normy prawnej oraz wydania na jej podstawie rozstrzygnięcia. Ponadto utrwalona linia orzecznicza wskazuje na brak chęci po stronie judykatury do wskazywania systemowych rozwiązań przeciwko katastrofie klimatycznej. Oczekiwanie od wymiaru sprawiedliwości tworzenia abstrakcyjnego i powszechnie obowiązującego prawa byłoby podważeniem zasad systemu kontynentalnego. Litygacja strategiczna nie może zastąpić procesu tworzenia prawa. Przypadek Urgendy jednoznacznie oddziela granice praktyki sądowej oraz demokratycznej. W ramach pierwszego rozwija się klimatyczna litygacja strategiczna, która przekłada postulaty wąskiej grupy w ramach ruchu społecznego na systematyczną debatę publiczną. Z kolei skuteczna komunikacja potrzebuje podstaw normatywnych. W tym kontekście należy wskazać na argumentację prawniczą, w której ramach postulaty ruchów społecznych mogą zostać przełożone na język prawniczy. Opracowana w niniejszym artykule typologia polskich klimatycznych litygacji strategicznych wskazuje wyłączość instrumentalno-celowościowych działań⁵³. Debatę publiczną zamyka się w świecie-systemie. Natomiast celem litygacji strategicznej jest zmiana w świecie-życiu, która uwzględni wartości podzielane w ramach społecznej komunikacji⁵⁴. Konwencja z Aarhus stanowi o prawie społeczeństwa do zapewnianej przez rząd informacji o sytuacji klimatycznej oraz

nie orzeczenia w trybie prejudycjalnym: Wysoki Trybunał Sprawiedliwości Anglii i Walii (Sąd Administracyjny) — Zjednoczone Królestwo.

⁵² *Ibidem*, § 63–64.

⁵³ J. Habermas, *Teoria działania komunikacyjnego*, t. 1, przeł. A. Romaniuk, Warszawa 1999, s. 555–562.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 90–143, 179–190.

następczym uprawnieniu do uczestnictwa w procesach związanych z wykorzystaniem tych informacji⁵⁵. Z tego względu ciekawą konstrukcją byłoby nakazanie władzom publicznym przez sąd społecznego uczestnictwa w demokratycznym procesie komunikacyjno-prawnego decydowania o walce z katastrofą klimatyczną.

W wymiarze społecznym należy postrzegać przypadek Urgendy jako działanie ruchu opartego na wiedzy epistemicznej. Oznacza to ściśle ekspercką agendę oraz argumentację opartą na autorytecie badań naukowych⁵⁶. Trudno uznać, że społeczeństwo byłoby w stanie zainicjować otwartą dyskusję nad wpływem wiedzy epistemicznej na oczekiwany kierunek zmiany prawa⁵⁷. Oczywiście można argumentować z perspektywy ogólnych wartości, wśród których na uwagę zasługuje sprawiedliwość klimatyczna. Sprawiedliwość klimatyczna powinna być paradygmatem myślenia o prawie. Z kolei katastrofa klimatyczna jest faktem, którego skalę oraz zakres przeciwdziałania można poznać za pośrednictwem aktualnej wiedzy. Z tego względu strategiczna litygacja powinna ukazać przestrzeń do wyrażania społecznych oczekiwań, co do odpornej instytucjonalnie oraz zrównoważonej przyszłości⁵⁸. Wiedza epistemiczna zaś powinna optymalizować oraz uzasadniać społeczne oczekiwania⁵⁹.

Pomijając pytanie o znaczenie sądów w tym procesie, należy wskazać, że rozstrzygnięcia sądowe — podobnie jak wiedza naukowa — ograniczają przestrzeń dla demokracji. Urgenda stworzyła spójną agendę, która wywarła wpływ na kierunek przeciwdziałania katastrofie klimatycznej. Warto podkreślić, że był to proces głęboko zakorzeniony społecznie i prawnie. Złożoność agendy holenderskiego ruchu społecznego jednoznacznie wskazuje, że litygacja strategiczna była tylko jednym z etapów osiągnięcia celu. W Polsce litygacja strategiczna jawi się jako działanie punktowe lub próba przeszczepienia udanych praktyk. Działania punktowe zaburzają relację między rozstrzygnięciem sądowym a oczekiwaniem społecznym. Orzeczenie stwierdzające występowanie smogu oraz nakazujące zakończenie budowy elektrowni nie wpływa na ogólny stan społecznego bezpieczeństwa klimatycznego. Przeszczepianie praktyk jest procesem normatywnym, w którym ClientEarth Prawnicy dla Ziemi stosuje argumenty opracowane przez Urgendę.

⁵⁵ W szczególności art. 4–9 konwencji z Aarhus.

⁵⁶ F. Saunders, M. Gilek, S. Linke, *Knowledge for environmental governance: probing science — policy theory in the cases of eutrophication and fisheries in the Baltic Sea*, „Journal of Environmental Policy & Planning” 19, 2017, nr 6, s. 769–782.

⁵⁷ Należy zwrócić uwagę na klimatyczne zgromadzenia obywatelskie oparte na zestawieniu początkowych ocen uczestników co do kierunku polityczno-prawnych zmian oraz ich weryfikacji pod wpływem konsultacji z ekspertami. Por. M. Gerwin, *Citizen's Assemblies. Guide to Democracy That Works*, Kraków 2018.

⁵⁸ R. Eckersley, *The Green State: Rethinking Democracy and Sovereignty*, Cambridge 2004, s. 13–18.

⁵⁹ Por. M. Benson, R. Craig, *The End of Sustainability: Resilience and the Future of Environmental Governance in the Anthropocene*, Lawrence 2017.

Oczywiście praca na przeszłych kazusach jest podstawowym działaniem prawników. Jednak warto podkreślić rolę uwarunkowań kontekstualnych, które mogłyby utworzyć społeczną agendę wokół inicjatywy polskiej fundacji. Obecnie jest to perspektywa indywidualnych spraw kilku osób. Nie można przyjąć założenia, że rozstrzygnięcia sądowe wpłyną na społeczną percepcję i poczucie przynależności do ruchu ochrony klimatu. Właściwym oczekiwaniem byłoby ukazanie możliwości społecznego wpływu na władzę niechętną wobec przeciwdziałania katastrofie klimatycznej. Umożliwiłaby to spójna i otwarta debata w ramach utworzonych struktur ruchu społecznego. Dopiero uzasadnione naukowo podstawy tej debaty oraz uzasadnione demokratycznie scenariusze ochrony klimatu powinny zostać wyartykułowane przed sądem.

Podsumowanie

Dotychczasowe rozważania sugerują, że przypadek Urgendy nie zostanie osiągnięty w polskich warunkach w sposób polegający na wyłącznym stosowaniu litygacji strategicznej, która będzie kopią działań holenderskiej fundacji. Przeprowadzona analiza spraw zawisłych i rozstrzygniętych przed polskimi sądami nie ukazuje spójnego obrazu nowego ruchu społecznego opartego na wiedzy epistemicznej. Analiza społecznego odniesienia do prawa wskazuje, że polska klimatyczna litygacja strategiczna musi opracować społeczną agendę. Agenda powinna polegać na komunikacji społecznej, która gwarantuje sprawczość wspólnym oczekiwaniom. Z tego względu polska klimatyczna litygacja strategiczna musi połączyć argumentację sądową z przekazywaniem informacji o zmianie klimatu, które są pomijane w oficjalnym dyskursie rządowym. W następstwie będzie możliwe ukonstytuowanie przestrzeni demokratycznej komunikacji. Dla władzy sądowniczej klimatyczna litygacja strategiczna jest okazją do odejścia od abstrakcyjności uzasadnień oraz do zrozumienia własnej roli w procesie regeneracji społeczeństwa współdecydującego o kształcie praw i polityki.

Bibliografia

Literatura

- Benson M., Craig R., *The End of Sustainability: Resilience and the Future of Environmental Governance in the Anthropocene*, Lawrence 2017.
- Bodnar A., *Nie każda złota akcja jest złota*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2003, nr 3.
- Burgers L., *Should Judges Make Climate Change Law?*, „Transnational Environmental Law” 9, 2020, nr 1.
- Eckersley R., *The Green State: Rethinking Democracy and Sovereignty*, Cambridge 2004.
- Gerwin M., *Citizen's Assemblies. Guide to Democracy That Works*, Kraków 2018.
- Habermas J., *Teoria działania komunikacyjnego*, przeł. A. Romaniuk, t. 1, Warszawa 1999.
- Holmes O.W. Jr., *The Path of the Law*, „10 Harvard Law Review” 457, 1897.

- Kojzar K., *Nie tylko Grażyna Wolszczak: Jerzy Stuhr, Mariusz Szczygiel i Tomasz Sadlik wygrali ze Skarbem Państwa procesy o smog*, <https://smoglab.pl/jerzy-stuhr-i-mariusz-szczygiel-wygrali-ze-skarbem-panstwa-proces-o-smog/> (dostęp: 10.10.2021).
- Maffesoli M., *The Time of the Tribes. The Decline of Individualism in Mass Society*, London 1996.
- Mather L., Yngvesson B., *Disputes, Social Construction and Transformation of the Social & Behavioral Sciences*, [w:] *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*, red. J.D. Wright, Elsevier 2015.
- Nollkaemper A., Burgers L., *A New Classic in Climate Change Litigation: The Dutch Supreme Court Decision in the Urgenda Case*, <https://www.ejiltalk.org/a-new-classic-in-climate-change-litigation-the-dutch-supreme-court-decision-in-the-urgenda-case/> (dostęp: 10.10.2021).
- Nollkaemper A., Burgers L., *Introductory note to the State of the Netherlands vs. Urgenda (Neth. Sup. Ct.)*, „International Legal Materials” 59, 2020.
- Peel J., Osofsky H.M., *Climate Change Litigation Regulatory Pathways to Cleaner Energy*, Cambridge 2015.
- Ripple W.J. et al., *World Scientists' Warning to Humanity: A Second Notice*, „BioScience” 67, 2017, nr 12.
- Rothman S., Rotmans J., van Asselt B.A., *Scenario Innovation: Experiences from an Experimental Garden*, London 2005.
- Saunders F., Gilek M., Linke S., *Knowledge for environmental governance: probing science — policy theory in the cases of eutrophication and fisheries in the Baltic Sea*, „Journal of Environmental Policy & Planning” 19, 2017, nr 6.
- Setzer J., Higham C., *Global trends in climate change litigation: 2021 snapshot*, Centre for Climate Change Economics and Policy 2021.
- Wiewiórka M., *The resurgence of social movements*, „Journal of Conflictology” 3, 2012, nr 2.
- Ziemiński Z., *Teoria prawa a polityka i zasady legislacji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 56, 1994, z. 4.

Akty prawne

- Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona w dniu 22 lipca 1952 roku (nie obowiązuje).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska, sporządzona w Aarhus dnia 25 czerwca 1998 roku (Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 706).
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku, zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).
- Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzona w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 roku (Dz.U. z 1996 r. Nr 53, poz. 238).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku — Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2020 r. poz. 1219 ze zm.).
- Ustawa z dnia 15 września 2000 roku — Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 505 ze zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku — Kodeks cywilny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1145 ze zm.).
- 2011 Update of the OECD Guidelines for Multinational Enterprises, <https://www.oecd.org/daf/inv/mne/oecdguidelinesformultinationalenterprises.htm>.

Orzecznictwo

Decyzja Federalnego Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 marca 2021 roku w sprawach połączonych 1 BvR 2656/18, 1 BvR 96/20, 1 BvR 78/20, 1 BvR 288/20, 1 BvR 96/20, 1 BvR 78/20.

Sprawa C-201/02: wyrok Trybunału (piąta izba) z dnia 7 stycznia 2004 r. na wniosek Deleny Wells przeciwko Sekretarzowi Stanu ds. Transportu, Samorządu i Regionów — wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym: Wysoki Trybunał Sprawiedliwości Anglii i Walii (Sąd Administracyjny) — Zjednoczone Królestwo.

Sprawa C-336/16: wyrok Trybunału (trzecia izba) z dnia 22 lutego 2018 r. — *Komisja Europejska przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*.

Uchwała Sądu Najwyższego Izba Cywilna z dnia 28 maja 2021 roku (sygn. akt III CZP 27/20).

Wyrok Sądu Najwyższego Izba Cywilna z dnia 10 lipca 1975 roku (sygn. akt I CR 356/75).

Wyrok Sądu Okręgowego w Hadze z dnia 26 maja 2021 roku w sprawie *Milieudefensie/Friends of the Earth Netherlands i inni przeciwko Royal Dutch Shell PLC* (ECLI:NL:RBDHA:2021:5337).

Wyrok Sądu Okręgowego w Poznaniu IX Wydział Gospodarczy z dnia 31 lipca 2019 roku (sygn. akt IX GC 1118/18).

Wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy Śródmieścia w Warszawie z 24 stycznia 2019 roku (sygn. akt VI C 1043/18).